

התמודדות עם ההבטחה היא

דיוקן עצמי עם צלקת

רומן פריסטר. הוצאת דביר, 382 עמ', 49 שקלים

דן מרגלית

נער רומן פריסטר ישב מול אביו הגוסס בצריף החולים במחנה העבודה הגרמני ולא הסיח את דעתו מן הלחם שהוטמן מתחת למזון. שיעצום כבר אבא את עיניו, ובלבד שהלחם יהיה שלו. זו השואה, באחד חלקי ששה מיליון.

מן המחנה קיים אביו של רומן, וילהלם פריסטר, מגע עם חצרן שותי. הם סגרו עסקה. האב כתב לאחד ויטולד קרול, שהחזיק ברכושו. הוא ביקש מקרול למכור את חפציו ולמסור את התמורה לחצרן עלום שם כדי שזה יכריח להם מעט חלב ולחם. רומן סבר כי החצרן אדום החוטם רודף בצע. משפחת קרול – חשב לתומו פריסטר האב – חסידת אומות העולם. כולם הסתכנו בהחזרת המזון.

אחרי המלחמה סיפרה בת למשפחת קרול לרומן פריסטר כי מעולם לא קיבלה את פנייתו של אביו מן המחנה ומעולם לא שמעה על החצרן. אמנם משפת קרול מכרה את רכושם של הפריסטרים, אבל לא כדי לסייע לבעליה היהודים במחנה הגרמני אלא כדי לשפר את תנאי חייה. את הלחם והחלב קנה החצרן האלמוני מכיסו. גם זה אחד חלקי ששה מיליון מהשואה.

"דיוקן עצמי עם צלקת" איננו עוד ספר על השואה. הוא חתך עצמי כואב בבשר החי; זהו טקסט כל כך נורא וכל כך מבהיל, שכמעט 50 שנים אחרי שחרור פולין בידי הצבא האדום וסגירת מחנות ההשמדה על ארמתה הוא נקרא באותה חרדה שבה התקבל "כית הכובות" של יחיאל דינור (ק. צטניק) בשנים שבהן היו עדיין היזכרונות טריים.

פריסטר ראה את אמו נרצחת לרגליו במכת קת אקדה מידי קצין גרמני. יותר מ-20 שנים לאחר מכן הביא להעמדתו לדין. אם הוא כועס על משהו זה על עצמו, שלא שנה את הרצח במהלך עדותו במשפט.

מה שאירע לפריסטר גובל בנס. למקרא "דיוקן עצמי עם צלקת" שיערתי כי בלהט הוויכוח עם מכחישי השואה הניאירנאצים יצביעו ההיסטוריונים הרוויזיוניסטים רווקא על ספרים כאלה לחי' זוק טיעונם. הם יאמרו כי אם השואה היתה מה שנכתב עליה בתיעוד היהודי והמערבי, כי אז לא ייתכן שלגרדף אחד היה כל כך הרבה מול.

רוצח אמו לא חיטל את רומן פריסטר, רק בעט בו. קצין נאצי אחר הניח לו להימלט מול כדור עקר. כשעלה בידי יהודים לחמוק מהתופת אל החופש – נטבחו בידי הפרטיזנים, שאמנם לחמו בגרמנים, אבל היו נגועים כנאצים עצמם באנטיש' מיות שורשית. רומן ניצל בזכות פצע ברגלו, שהר' חיקו מגיא ההריגה אל מקור מים.

מן השואה כפי שהיא עולה מעדותו של פריסטר

אי אפשר היה להינצל בלי מול. אבל מול בלבד לא היה מספיק לבוגר אושוויץ אלמלא נוספו לו תושייה מהירה, אלתור, קור רוח. פריסטר ניחן בהם מלוא החופן.

עכשיו, כחמישה עשורים לאחר הגיהנום, הוא חוזר אליו. ממש כפי ששבבים לשואה רבים אחרים. זה עתה נדרשה הוצאת כתר ליומן שכתב האגרונום צאלק פרוחורניק – "התפקיד העצוב של התיעוד"

הספר הזה אינו רק דיוקן עצמי –

הוא חתך עצמי כואב בבשר החי,

טקסט נורא ומבהיל הנקרא בחרדה

– משהו חזק בסגנון מינורי יבש, שנרשם בזמן אמת בכתב ידו של שוטר יהודי, שאף הוא תיאר באכזר' יות עצמית נוראה את אחריותו למות אשתו ובתו ואת החשדנות המביכה שהתפתחה בינו לבין הוריו ואת מגעו המיני האסור בעיניו עם אשה אחרת, שעליו כמעט בוש להתוודות ביומנו לפני רעייתו שנספתה.

1993 והטנה שהחלה זה עתה עדות לחזרה אל השואה. היא באה לביטוי בכיורגפיה שמכין יחיעם

וייץ על ר"ד ישראל רז'ה קסטנר ובאופרה שנכתבה על איש שנוי במחלוקת זה; והיא בולטת במוזיאון השואה בוואשינגטון שבו נעשות הדמיות של שר גור הנידונים למוות בקרונות הרכבת, ועכשיו גם ב"רשימת שינולר" בסרט שחורלכנן של סטיבן ספילברג.

פעילות ספרותית קולנועית וזיוואלית זו מתרחשת בעידן שבו מתעקשים הניאירנאצים להכחיש את השואה, וישראלים מסוימים מטשטשים את הסולידריות היהודית בנוסותם להעניק לרצח העם משמעות אוניוורסלית ולא לאומית, תוך עמעום ההוויה של מדינתם כחלק מן הניכרון הנורא. כתנאים אלה יש ל"דיוקן עצמי עם צלקת" משמר עות החורגת מסיפורו האישי של המחבר. פריסטר אולי לא התכוון לכתוב ספר זיוני. אבל זו תוצאתו המובהקת.

אלא שהרוברד הפנימי העולה מן הספר מעניק לו את המשמעות העיקרית. האיש שיצא משם השתתף בהונאה כספית ובזיוף תעודות לצורכי פטור משירות צבאי ובמדרף בלתי פוסק אחרי הנאות החיים הארציות. הכל, הרבה, כאן ועכשיו. נשים ובגדים ומכוניות וכסף ובילויים בקומוניזם האפרורי והמאיים בפולין, ולצדם מאמץ מתמשך לקריירה עיתונאית מצליחה.

רכים שכאו משם נמלטו אל אשליית הביטחון האישי במסגרת האילמת של המשפחה המכונסת בעצמה. אחרים הקדישו את חייהם למדרף אינסופי

זיכרונות

אחרי כסף, שמקורו מפוקפק. פריסטר הציג סוג אחר של ניצול. איש שובה לבכות וכובש לב נשים, אלגנטי ומנומס כמו גראף פולני. אבל באמת, ככל הנראה, הוא נחשף כמי שאינו מסוגל ליטול על עצמו מחויבות ארוכת טווח, יציבה, מוחלטת. לא כלפי הילדים, שהותיר אחריו בלי להתעניין כמעט בגורלם, ולא כלפי הנשים הרבות שחיו עמו, לרבות האחרונה ששילמה את מחיר פרידתם הטרייה בעיטייה של כתיבת ספרו הצורבת.

לפי "דיוקן עצמי עם צלקת" קנה פריסטר את חייו במחיר מותו של יהודי אחר. בנחת הקריאה במדינת היהודים המתקיימת בבטחה גוברת, הוא טוען בצדק כי אין לאיש רשות וסמכות לבחון את התנהגותם של הקורבנות עת נלכדו ב"פלגטה האחרת", כפי שכינה רינור את אושוויץ במשפטו של אדולף אייכמן. הטיעון הזה פרץ אל מחוץ לגדר המחושמלת של אושוויץ ומיידאנק וטרבלינקה. מפני שביושרו

הכמעט מזוכיסטי הוא מטפטף לתת-התודעה, כי גם מה שעשו הניצולים לאחר מכן בבתי הקפה של וארשה ותל אביב אינו שפיט מבחינה אנושית והיסטורית. על ערש הרווי הטיב אביו וילהלם, ההולך ונאסף אל אבותיו, לצפות את העתיד. הוא ביקש מרומן כי אחרי המלחמה ישכח את זוועת המחנות ויחזור להיות אדם הגון. רומן סבר כי לא יהיה עולם אחרי המלחמה. אבא התעקש. הוא רצה להסתלק

מעל פני האדמה עם הבטחה, שכנו ישכח את מוסר המחנות לטובת האנושות הזעיר בורגנית שבה גדל בעשור הראשון לחייו. דעתו של רומן התמקדה בכיכר הלחם שתחת המזרון, והוא הבטיח לאבא מה שרצה לשמוע בר געיו האחרונים. "דיוקן עם צלקת", המתנהל בשטח הכיבוש הנאצי ובפולין הקומוניסטית ובישראל שטופת השמש, הוא ספר על ההתמודדות עם ההבטחה ההיא, שלא תסתיים בחייו.